

נפרצו עליו ונחלקה התיומת או השדרה

ישי גמליאל

הקדמה

המשנה והגמרא מגדירות כמה מצבים של פסול וכשרות ללולב. ביניהם: נפרדו עליו - כשר. נפרצו עליו (גמרא - 'דעביד כי חופיא' = כמו שעושים מטאטא'), ניטלה התיומת, נחלקה התיומת, נקטם ראשו - פסול. הראשונים פירשו את המצבים האלו בכמה דרכים, ונראה להלן. רק אציין כבר שמה שמוסכם על כולם זה שאם העלים רק נפרדו מן השדרה ושום דבר לא נחתך - זה נקרא עדין נפרדו עליו וזה כשר.

המשנה (דף כט ע"ב) מחלקת בין נפרדו עליו שכשר לבין נפרצו עליו שפסול. והגמרא (דף לב ע"א) שואלת מה הדין בנחלקה התיומת, ומכריעה שנחלקה התיומת הוא כניטלה התיומת - ופסול. ההתמקדות שלנו תהיה בעיקר להבין מה זה 'נפרצו עליו' ומה זה 'נחלקה התיומת'.

כמו כן יש להעיר שבתוספתא נאמר 'נפרצו רוב עליו', משמע שצריך בזה רוב, וכן כותב תוספות על המשנה.²

בנוסף לזה נרצה בעזרת ה' לעסוק גם בפסולי חרות וסדוק, כיון שהם נוגעים בענייננו. (לפי חלק מהדעות כנראה שחרות פסול משום נפרצו עליו, וכן יש קשר בין דעות מסוימות בנחלקה התיומת לבין הפסול של סדוק.)

שיטות הראשונים בנפרצו עליו

רש"י על המשנה אומר "נפרצו עליו - משדרה, ואינם מחוברים אלא על ידי אגודה כי חופיא... לאו הדר הוא". כלומר שהפסול הוא כאשר העלים מנותקים משדרת הלולב. וגם רבינו חננאל פירש בזה כרש"י שמדובר שנחתכו מן הלולב. הרי"ף מפרש נפרצו עליו בדומה לרש"י - "כגון שנתרו מן השדרה והן תלויין בה...", ונראה שכוונתו לומר שהם נחתכו חלקית אבל עדין תלויים בשדרה, וכן פירש גם הרמב"ם. (ויש לעיין מה יאמר רש"י בכגון זה, ולענ"ד יודה שזה כבר גרוע מנפרדו עליו, וחשיב כנפרצו ופסול).

1. נראה שרוב הראשונים פירשו שזה מטאטא.

2. ואמנם רבינו אברהם מן ההר כותב בדעת הרי"ף שצריך שנים, כיון שכותב 'עליו' ומיעוט רבים שנים, אבל לענ"ד אין דבריו מסתברים, ועוד שזה במפורש נגד התוספתא.

יש להעיר בדעת הרמב"ם שכתב שכשנדלדלו כעלי החריות פסול, ונראה שהבין שגם אם זה קרה באופן טבעי ולא נחתך פסול, ויתכן שזה מדין 'חרות', שאם נעשה כעלי החריות שכבר מתחילים להתקשות ואינם נכפתים - פסולים כיון שחסרים כפיתה.

תוס' על המשנה (בד"ה 'נפרצו עליו') טוען כנגד רש"י שהגמרא מגדירה נפרצו עליו - דעביד כי חופיא, ולפירוש רש"י היה צריך לכתוב 'דעביד הוצי', כיון שעלים המנותקים מן השדרה שמם 'הוצי'. ובמסכת בבא קמא הגמרא דנה במקרה שמישהו לקח הוצי ועשה מהם חופיא, ושם רש"י מפרש שחילק כל עלה לשנים. על כן תוספות מסיק ש'דעביד כי חופיא' זה שעשו לעלים שלו כמו שעושים לעלים שמשתמשים בהם למטאטא - דהיינו שפיצלו את העלים שלו לשניים (כל עליו הלולב גדלים כך שהם כפולים לשנים).

אך נראה לענ"ד שאפשר לענות על קושיה זו, ורש"י יכול לומר שחופיא זה מטאטא, ומטאטא בדרך כלל עשוי מהוצין מחולקין וקשורים זה בזה. ועל פי זה בגמרא בבבא קמא מדובר שלקח הוצין וחילקן לשנים כדרך שעושים לפני קשירתן לחופיא, לעומת הגמרא בסוכה ששם מדובר דעביד כי חופיא - שקשר את ההוצין כמו שעושים בשביל מטאטא. והרמב"ן הציע הסבר נוסף שמה שדובר בבבא קמא על לוליבא ועביד ליה הוצי זה שחתך את הלולב לשנים בשדרתו, וזה נקרא הוצי. וגם ברי"ף נראה שאפשר להסביר אותו הדבר אם כי מעט קשה הניסוח "שההוצין כשנחתכין מן השדרה נקראין חופיא".

הראב"ד בהלכות לולב ובעקבותיו **הרמב"ן** בהשגות עליו, כתבו מעין דברי התוספות ש'דעביד כי חופיא' זה שחילק את העלה לאורכו. אלא שהם פירשו ש'נפרצו עליו' זה שההוצים נחתכו בדפנותיהם, לעומת 'נחלקה התיומת' שזה החיבור בין שני חלקי העלה. ואת היתרונות שבפירוש זה נסביר בע"ה להלן כשנדון בביאור 'נחלקה התיומת'. וכן קיבלו את פירושו **הרשב"א** ו**הר"ן**. וכן כתב **בעיטור** (עשרת הדברות, הלכות לולב, ערבי נחל) - "נפרצו מחובר היא אלא שנפרץ ונסדק לסדקים שתים ושלש".

לסיכום הפירושים - **רש"י** ו**ור"ח** מפרשים שהעלים ניתקו מן השדרה. **רי"ף** ו**הרמב"ם** מפרשים שהעלים נשברו כך שהם תלויים בשדרה אך לא כדרך גדילתם (או שתלויים בצורה מדולדלת). תוספות מפרש שהעלים נחלקו לשנים מגבן. ו**הראב"ד** ו**סיעתו** פירשו שמדובר שהעלים נחתכו לאורכן. את עיקר הדיון בפירושים השונים בע"ה נעשה להלן אחרי שנראה את הפירושים על נחלקה התיומת.

שיטות הראשונים בנחלקה התימות

ר"י מביא בשם הגאונים³: "אותו הוצא העליון בראש הלולב שאין הוצא למעלה הימנה והוא כשני הוצין דבוקין זה בזה ונקראין תימות", וכן פירש רבינו חננאל: "נחלקה התימות- פי' שבראש הלולב, נעשה כמי שניטלה ופסול- פי' תימות גבא דהוצא דמתיים להו לשני צידי העלה ומשוי להו חד כי כל אחת כפולה לשנים ותאומה מגבה... ואם נחלקה התימות שלהן הרי הן כאילו נפרצו עליו ופסול". פירוש רבינו חננאל מזכיר מאד את הר"ף שנראה להלן, אלא שרבינו חננאל הוסיף בתחילת דבריו 'נחלקה התימות- פי' שבראש הלולב'. ולפי דבריהם הפסול הוא כשנחלק העלה המרכזי שבראש השדרה לשנים. ובעזרת ה' בהמשך ניכנס גם לשאלה האם יש שיעור לרמת החלוקה שנצרכת כדי לפסול בזה. הר"ף לעומת זאת מסביר שמדובר בכל עלי הלולב, וז"ל: "פירוש התימות - גבא דהוצא דמתיים להו לשני צידי העלה ומשוי להו חד... ואם נפרדו העלים ועמד כל אחד ואחד כשהוא כפול לשנים והתימות שלהן קיימת כשר, ואם נחלקה התימות הרי הוא כאילו נפרצו העליון ופסול". וכן פירש הרמב"ם, ועוד הוסיף הרמב"ם: "היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה להם תימות פסול", והגר"א מפרש שזה נגזר מהגמרא בדף לב (ע"א): "האי לוליבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול".

גם הרמב"ד וסיעתו שהזכרנו לעיל, הסבירו שזה נחלקה התימות, ולפי דבריהם נפרצו עליו- זה כשהעלים נחתכו לאורכן מן הצד, ונחלקה התימות היינו שנחתכו מגבן.

ובספר המנהיג⁴ הביא שכבר מן הגאונים היתה המחלוקת האם התימות זה דוקא מה שמחבר את העלה האמצעי, או של כל עלה ועלה. וז"ל: "...הנה לרב פלטי וררבנו סעדיה ז"ל נחלקה התיימת העליונה דוקא קאמ' ורב יהודאי אמ' מכל תאומה ותאומה של כלן ובספרד כמנהג רב סעדיה עושין..." וכן נראה גם דעת בה"ג כדעת רב יהודאי, וז"ל: "נחלקה התיימת מהו, ההוא גבא דהוצא היכא דדביקין בהדדי ההוא דמתיים להו ומשוי להו חד, נחלק מהו, כנפרצו עליו דאמי ופסול, או דילמא כנפרדו עליו דמי וכשר".⁵

3. תוספות בבבא קמא צו, ד"ה נחלקה התימות. ודברי הגאונים במקור בשערי תשובה סימן שו.
4. הלכות סוכה עמוד שפז.
5. ואמנם נראה מהתוספות בבבא קמא (צו) שרצה להבין בדבריו שדיבר על העלה האמצעי דווקא, אך אין נראה כן מדבריו, והרא"ש (סוכה פ"ג סי' ו') כבר כתב שלא כדברי התוספות.

וישנו פירוש נוסף לנחלקה התיומת, שמובא על ידי תוספות בבבא קמא, וז"ל: "ועוד אומר ר"י דיש מפרשים שכל עלי הלולב כפולין כל אחד לשנים, ויש בראש הלולב בסוף השדרה ב' עלין יוצאין ממנה שכל אחד כפול לשנים כשאר עלי הלולב, ואותם שנים עלין היוצאין מראש השדרה נקראין תיומת ואהנהו בעי נחלקה התיומת מהו אם נחלקו זה מזה דהיינו קצת מן השדרה". כלומר שהתיומת היא שני העלים העליונים, והספק של הגמרא הוא במקרה שהעלים נפרדו זה מזה. אבל אינם נפסלים אלא אם כן נחלקו עד השדרה.

בדעת רש"י בסוגיה נפלו ספקות, ולא אאריך בהם כאן, אלא רק אכתוב את תמצית הדברים בעזרת ה'. בסוכה רש"י מפרש על נחלקה התיומת: "שני עלים עליונים אמצעים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהם. (תיומת - לפי שמדובקין כתאומים)", ולכאורה אפשר להבין שמדובר בשני העלים האמצעיים וכהסבר שהביא ר"י בשם היש מפרשים, אבל בבבא קמא רש"י מפרש: "התיומת - כף התומר האמצעי העליון", ולכאורה כף התומר היינו העלה הבודד שנמצא בראש הלולב, כפירוש רבינו חננאל ור"י בשם הגאונים. (וכך רואים בבירור שהבין את דבריו הרשב"א בבבא קמא שם).

ורבינו פרץ בהערותיו לסמ"ק, מסביר שני פירושים אליבא דרש"י, ולא מחלק בין רש"י שבסוכה ובבבא קמא, וגם לא מסביר מנין לו שני הפירושים הללו. ומעיון בתוספות רבינו פרץ בבבא קמא ובסוכה והשוואתו לתוספות שעל הגמרא, נראה לענ"ד שדבריהם מבוארים יותר אם מבינים שסברו שגם רש"י בסוכה מדבר על העלה האמצעי, אחר שנחלק ונעשה כשני עלים, ועל זה אומר רש"י שאם נחלק עד למטה ונסדקה השדרה פסול, ואם לא - כשר. והתוספות בבבא קמא אחר שמביא את תשובות הגאונים שמדובר בנחלק העלה האמצעי, אומר שם שלפי דבריהם לא ימצא לנו לולב כשר כי אם אחד לחמש מאות (אחר שמבין שאפילו אם נחלק במקצת כבר פסול). ולפי זה יתכן להסביר שאין זה דוחק לומר בדעת רש"י שקורא לשני חלקי העלה האמצעי שני עלים, אחר שכמעט כל הלולבים שהגיעו אליהם היה ראשם מפוצל כך לשני עלים.⁶

אם כן, יש ברש"י שני פירושים, האחד שמדובר בשני העלים האמצעיים שנפרדו זה מזה, ואחד שמדובר בעלה האמצעי שנחלק לשנים.

ושמא שהתוספות כלל לא ידעו שיש מי שמפרש שמדובר בכל העלים, ולכן נטה לפרש את בה"ג כרבינו חננאל.

6. ולפי זה מובן גם למה בבבא קמא משתמש בלשון "כף התומר האמצעי העליון", ולא "העלה האמצעי העליון". כי כף התומר מורכבת משני עלים.

אם כן ראינו שישנם שלושה הסברים: לדברי רב יהודאי ובה"ג, הרי"ף והרמב"ם, והראב"ד וסיעתו - התיומת היא מה שמחבר כל עלה לשנים, ונחלקה התיומת פוסל כאשר נחלקו רוב העלים. לשיטת רב פלטוי, רבינו סעדיה ורבינו חננאל⁷ - התיומת היא העלה האמצעי, ונחלקה התיומת היינו אם העלה נחלק לשנים. לשיטת היש מפרשים שמביא ר"י (שכנראה מיוסדת על דברי רש"י בסוכה) - התיומת היינו שני העלים האמצעיים שהם כתאומים, ואם נחלקו זה מזה ונסדקה קצת מן השדרה - נפסל הלולב.

עיון בפירושים על נפרצו עליו

ישנה שאלה גדולה בנפרצו עליו, פסול זה מוזכר גם בהדס וערבה (דפים לב, לג) - ואם כן מה יסבירו המפרשים שם? תוס' פירש בלולב שחילק את העלה לשנים בכפל שבאצמע העלה, אך העלים עדין עומדים כתקנם, ולפי זה בהדס וערבה ממש לא ברור מה יהיה הפסול, שהרי אין מבנה העלה שלהם כמבנה העלה של הלולב ששייכת בו חלוקה לשנים. ורש"י פירש בהדס וערבה שנפרצו היינו נשרו, וכן נראה מפסקי הרמב"ם. אמנם גם לדבריהם יקשה, למה בברייתא על הדס היא משתמשת בלשון "נשרו רוב עליו כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת", למה לא "נפרצו"? ועוד שבמשנה שנינו את הפסול של נפרצו בפטות בלי חלוקה כלשהי, אז למה בברייתא תולים את הכשרות ב'בלבד שתהא עבותו קיימת' והגמרא אפילו לא מעירה על זה. וכן קשה בערבה ששם המשנה מוסיפה שנשרו מקצת עליה כשרה⁸. ולמה השינוי בלשון שברישא אומרת המשנה שנפרצו פסול, ובסיפא שנשרו מקצת עליה כשרה, ולמה בכלל צריך לזה חלק נפרד במשנה אם אמרנו שנפרצו עליה פסולה ומסתמא מדובר ברובן. ועוד שלפי הרמב"ם זה לא תואם לגמרי לפירושו ב"נפרצו" בלולב ששם זה עוד מחובר קצת. על כן, הנראה לענ"ד ששיטת הראב"ד היא המיושבת שבכולן - שמדובר שנקרעו העלים, וזה פסול בפני עצמו, שלא קשור לנשרו עליו.

7. וכן ראינו שמופיע בתשובת הגאונים.

8. ובעיטור על לולב הביא את הפירושים של רש"י והרי"ף, אך כשהגיע להלכות ערבה כתב: "וש"מ נפרצה בלולב והדס לא נתלשה מן השדרה דא"כ נפרצה דערבה נשרו. ונשרו הא קתני בברייתא שנשרו רוב עליו כשר ובלבד שיהיה עבותו קיימת ובערבה נמי נשרו מקצת עליה כשרה. אלא נפרצו מחובר היא אלא שנפרץ ונסדק לסדקים שתים ושלש".

כמו כן קצת תימה על שיטת רש"י מה ההוה אמינא שהלולב יהא כשר כשכל עליו מנותקים, ולכאורה היה צריך להיות פשיטא שהלולב פסול. (זו אולי לא קושיה מוכרחת, אבל כן חולשה מסוימת עבור הסבר זה בנפרצו עליו).

כמו כן על תוספות, המבסס את שיטתו על כך שחופיא זה מטאטא העשוי מעלים רבים מפורדים, יש לשאול למה נפרצו זה דוקא כשנחלק העלה לשנים, לכאורה היה מקום לומר שכל חיתוך לאורך העלה הוא כי חופיא, ומסתבר בזה יותר פירוש הראב"ד - שמחלק את העלה לחלקים רבים.

ועוד יש לשאול האם יודו הראשונים זה לזה לפסול בכל לולב שנקרעו עליו או נחתכו ותלויים בשדרה. ולכאורה נראה לומר שבנחתכו ותלויים בשדרה - כחתוכים דמי, ואמנם הראב"ד כתב בזה שיעורים לחלק⁹, אבל הרמב"ן בהשגותיו כתב עליו וז"ל: "אבל מה שכתב הרב ז"ל... אינו נראה ולא נכון, שכל המצות כולן אין יוצאין בהן אלא כדרך גדלתן (מה ע"ב), וזה כיון שמעצמו אין עליו עומדים כדרך גדולן פסול מכבדת היא זו ואין תורת לולב עליו... אלא כל שאין עליו יכולין לעמוד כדרך גדול כנטלו העלין דמי, ותנן נפרצו ואין צ"ל נטלו, ועוד שהרי פסלו החרות משום דבעינן כפות וליכא ואף על פי שאיפשר לאגדו ולהעמידו כדרך לולב, אלא כפות כברייתו אמר רחמנא...", ואם כן הוכיח לנו הרמב"ן בדבריו שלולב שאין עליו מחוברים בלולב כברייתן פסול, ותנן נפרצו ואין צריך לומר נטלו. ולי הקטן נראין דבריו, ונראה לענ"ד שיצטרך גם רש"י להודות בזה שפסול ולא טוב מן החרות.

ובלולב שנחלקו עליו לשנים - יפסלו אותו הר"ף והרמב"ם משום נחלקה התימות, אך רש"י יתכן שיכשיר (והרב רועי סיטון שליט"א אמר שנראה שיפסול כי סוף כל סוף אין כאן הדר). ואם נקרעו שלא במקום התימות - אין בזה ראייה, אך יתכן שיכשירו ויתכן שלא, ונראה לענ"ד שהדברים נוטים לפסול גם בזה, משום שאין כאן הדר.

ולענ"ד יוצא מכאן יתרון לדעת הראב"ד וסיעתו. כיון שהם פירשו את הגדר הקל יותר בנפרצו עליו, ונפרצו תנן ואין צריך לומר נחתכו, כמו שאמר הרמב"ן. וכך יוצא ששינינו דוקא את הדין שבו עיקר החידוש, והשאר נלמד ממנו.

9. הלכות לולב לראב"ד: "מעתי היכא דנתקו ותלויין בשדרה צא ובקש מאין לנו שהוא פסול, ויש לומר אם היו מחוברין בשדרה כדי שיוכלו לחיות עמה שלא יתייבשו במחובר הרי הוא כשר, ואם לאו פסול, אבל הדרך הנכון אם נתקו מן השדרה ברובן במקום חבורן בשדרה אז הוא פסול מפני שהן כשבורות לגמרי, ואם לא נשבר מקום חבורן ברוב אף על פי שתלויות למטה כשרות משום דאיפשר לאגדן ולהעמידן כדרך".

ועוד ראייה לשיטתם היא מה שמביא הרמב"ן מהירושלמי¹⁰ שאומר "רבי מלוך בשם רבי יהושע בן לוי נחלק המתאים כמי שנפרצו העלין"¹¹. ולפי כל המפרשים האחרים לא ברור כל כך מה הדמיון בין נחלק המתאים לבין נפרצו העלים (ולא משנה מה יסברו בנחלק המתאים), ולמה תלה אותם זה בזה. אבל לפי הראב"ד וסיעתו - נחלק המתאים זה בעצם אופן מסוים של נפרצו העלים, אלא שהיתה לנו שאלה בזה כי סוף סוף העלים לא נראים כקרועים על ידי זה אלא נראים שלמים. ולכן משמיעים לנו שאם נחלק המתאים הוי כנפרצו העלין, ולא שנא נפרצו שלא במקום התימות ולא שנא שנפרצו במקום התימות. וכן בבבלי נראה להלן שדבריהם מיישבים את מבנה הסוגיה יותר מכולם. (וכן רואים בגירסת הבה"ג שמסביר שהשאלה היא האם נחלקה התימות זה כנפרצו עליו או כנפרדו עליו).

לסיכום, ראינו כמה ראיות שתומכות בשיטת הראב"ד בזה: א. נפרצו עליו בהדס וערבה, רק לפי הראב"ד וסיעתו אפשר להסביר ממש כמו שהסבירו בלולב בלי שום דוחק¹². ב. ההשוואה לחופיא אמנם לא מכריחה כדבריו, אבל מסתבר מאד לפרש כדבריו שהרוצה לעשות מטאטא מחלק את ההוצין לסיבים שאינם גדולים מדי, וגם אין סיבה לחלק דוקא באמצע העלה. ג. לפי שיטת הראב"ד ברור לחלוטין למה פסול זה אינו פשיטא, אלא באמת יש כאן משהו שהמשנה נצרכה ללמד אותו. ד. לפי שיטת הראב"ד ברור הקשר בין נפרצו עליו לנחלקה התימות, מה שמסביר את הירושלמי, וגם מיישב את הבבלי כפי שבע"ה נראה להלן.

עיון בפירושים על נחלקה התימות

עיון בדברי הראשונים שמהם נשמע שהתימות זה שני העלים האמצעיים.

יש כמה שאלות על שיטה זו: א. לא בכל הלולבים יש מצב כזה של שני עלים צמודים אחד לשני (שאלה זו העלה תוספות בבבא קמא, וענה שאין בזה קושיה גדולה, ונפרט לקמן בעז"ה). ב. לפי זה היה צריך לכאורה לומר נפרדה התימות ונסדקה, כמו נפרדו העלים. ג. למה אין כמעט אף אחד שאומר את זה? ובשאלה

10. ירושלמי על הסוגיה דגן, סוכה פ"ג ה"א.

11. ואמנם יש גירסא כמי שנפרדו, אבל אם משוים לגמרא שלנו שפסלה, נראה לקבל את הגירסא כמי שנפרצו העלים ופסול.

12. במיוחד בערבה שהמשנה מונה שם בפסולים נפרצו עליו, ובכשרים - שנשרו מקצת העלים.

זו אני רוצה להאריך להלן בעז"ה. ועיקר העיון שנציע לקמן יהיה לברר האם אכן ישנה כאן שיטה ברורה של מאן דאמר בראשונים שסבר כך. ונציע בע"ה שהפירוש הנכון ברש"י הוא שהתימות היא העלה האמצעי ולא שני העלים האמצעיים. (לקמן נציין בע"ה שאלות נוספות הקשות על שיטה זו, הקשות גם על השיטה הסוברת שמדובר בעלה האמצעי שנחלק לשנים. וכאן הבאנו רק שאלות המיוחדות לשיטה זו שמדובר בשני העלים שנפרדו זה מזה).

לשיטה זו אפשר למצוא שני מקורות עיקריים. האחד הוא רש"י במסכת סוכה, והאחד הוא ר"י בשם יש מפרשים. אם מסתכלים בגאונים רואים שהיו שני פירושים, ובשניהם יש הסכמה שמדובר בחיבור בין שני חלקי העלה (כשהמחלוקת היא האם זה רק בעלה האמצעי או בכל העלים), ואחרי כן מגיע פירוש רש"י שאומר "נחלקה התימות - שני עלים עליונים אמצעים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהם. (תימות - לפי שמדובקין כתאומים)". וכבר ראינו לעיל שדעת רש"י בזה לא ברורה דיה, ושנראה שרבינו פרץ הבין ששני העלים הם בעצם העלה האחד שהחל להחלק. ולפי זה גם דברי רש"י בב"ק ברורים, שאכן מדובר בכף התמר האמצעי העליון, ולא בשנים. כמו כן, אנחנו רואים שהיו פירושים מסוימים מקובלים בגאונים ובה"ג, ואם נוכל להסביר כך גם את רש"י ולמעט במחלוקת וחיידוש שיטות נוספות ושונות - יש בזה יתרון. לענ"ד לפי הסבר זה גם יותר ברורה הלשון "ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהן". אם מדובר בשני עלים - רש"י היה צריך לומר נפרדו העלין זה מזה ונסדקה השדרה. למה כתב נסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהן? אבל אם מדובר בעלה האמצעי בלבד - אז בעצם רש"י מדבר פה על סדק אחד שהולך ומתארך, ואז גם ברור למה השיעור הוא עד העלין שלמטה - כיון שאז הסדק הופך באופן מהותי לחמור יותר.

ואנסה בקצרה להראות את דברי התוספות שמהם לענ"ד משמע בבירור שפירשו ברש"י בסוכה שמדובר בעלה אחד שנחלק לשנים (כפי שהרב רועי יישב את דברי התוספות שהאחרונים התקשו בהבנתם). ואביא את דבריהם ותוך כדי אפרשם בעז"ה ואציין את הבעייתיות להבין אחרת.¹³

תוספות בבא קמא (צו): "מצא ר"י בתשובת הגאונים ניטלה התימות - אותו הוצא העליון בראש הלולב שאין הוצא למעלה הימנה והוא כשני הוצין דבוקין זה

13. ולא רציתי להאריך פה, אבל כשמשים את דברי התוספות כאן לדברי תוספות רבינו פרץ, ומשויים את תוספות בסוכה ותוספות רבינו פרץ בסוכה, ומשויים בין המהלכים שלהם בסוגיה - לענ"ד רואים את המהלך הזה בצורה ברורה עוד יותר.

בזה ונקראין תיומת, וכן משמע מתוך ה"ג שרוצים לפרש כן, ולדבריהם לא ימצא לנו לולב כשר כי בטורח נמצאין אותן שיש להם תיומת כזה אפילו אחד בה' מאות." כלומר, תוספות מביא את הפירוש שמדובר בהוצא אחד (וכך לדעתו הבין גם בה"ג), ומציין שלפי זה כמעט אין להם לולבים כשרים, כי בקושי יש לולבים עם תיומת שלמה. (כנראה שבמקומם ובזמנם זה היה נדיר מאד).

"ויש לומר שאף לדבריהם אין פסול אלא שהיה מתחילה כענין זה ונחלק שנשתנה מברייתו" - התוספות מציע אפשרות לתרץ שאולי צריך לומר שלא לכל הלולבים יש תיומת שלמה במקור, ויתכן שחלק מאלה שמגיעים אליהם לא נחלקו אלא גדלו כך מתחילה.¹⁴

"ובקונטרס פירש נחלקה תיומת שני עלים עליונים אמצעיים ששם כלה השדרה נחלקה זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין של מטה מהן ומתוך פירושו משמע שנסדק השדרה כל כך שנראה העלין העליונים חלוקין ומפוזרין זה מזה" - התוספות מביא את פירוש רש"י שמפרש שצריך שהעלה האמצעי (המחולק לשני עלים) יסדק עד השדרה, ולפי זה כבר כן אפשר למצוא לולבים כשרים, שהרי הלולב נפסל רק אם השדרה נסדקת והעלים העליונים כבר ממש נראים חלוקין ומפוזרין זה מזה, ולא בחילוק מועט כדברי הגאונים. ואם לא מסבירים כך, אלא שרש"י דיבר על שני עלים ממש - מה בא תוספות לומר "ומתוך פירושו משמע שנסדק השדרה"? הרי רש"י כתב את זה בפירוש! אלא לפי דברינו מובן שבא לנגד את רש"י לדברי הגאונים. ולכן גם מדגיש שהעלים חלוקין ומפוזרים - בניגוד לדברי הגאונים.

"ועוד אור"י דיש מפרשים שכל עלי הלולב כפולין כל אחד לשנים ויש בראש הלולב בסוף השדרה ב' עלין יוצאין ממנה שכל אחד כפול לשנים כשאר עלי הלולב ואותם שנים עלין היוצאין מראש השדרה נקראין תיומת ואהנהו בעי נחלקה התיומת מהו אם נחלקו זה מזה דהיינו קצת מן השדרה" - ר"י מביא פירוש נוסף שמפרש שמדובר בשני עלים שונים שנחלקו זה מזה (עד השדרה). רואים שר"י טורח להסביר שמדובר פה על שני עלים כפולים בניגוד לעלה אחד שמחולק לשנים. אם פירוש רש"י גם כן מדבר על מציאות כזו אז למה צריך להוסיף את פירושו של ר"י, ועוד יותר - למה צריך להאריך כל כך להסביר את המציאות - הרי כבר ברש"י הבנו ששני עלים הם שני עלים כפולים. ואם לא פשוט כך ברש"י -

14. תירוץ זה קצת תמוה, אבל כנראה בתוך המציאות הלא ברורה של הלולבים הפגומים שהיו להם, והניסיון לחשוב מה אפשר לעשות, או איך יתכן שלולב כשר הוא מצרך נדיר כל כך, הם נדחקו להציע פירוש זה.

למה תוספות לא הסבו את ההבהרה כבר על דברי רש"י? על כן נראה ברור שתוספות מביא בשם ר"י פירוש חדש שמסביר שמדובר בשני עלים כפולים, בניגוד לרש"י והגאונים שפירשו שמדובר בעלה אחד שנחלק לשני עלים.

"ומיהו אין רוב הלולבין נמצאין כענין זה ומכל מקום יש לומר דבעי דאי משתכח כה"ג תיומת ונחלקה מהו." - תוספות מעיר על פירושם של ה"יש מפרשים", שלא לכל הלולבים יש תיומת של שני עלים כפולים מחוברים, אבל סוכ"ס אפשר להסביר שהגמרא דנה במציאות שיש תיומת כזו.

ואסיים שהקושיה מזה שפשט לשון רש"י היא שמדובר בשני עלים, אינה כל כך קשה לאור דברי התוספות שכל העלים שלהם חלוקים. ואדרבה, לפי דברינו ברורה גם הלשון של רש"י בבבא קמא שכתב: "כף התמר האמצעי", ולא "העלה האמצעי", כי כף התמר מורכבת משני עלים, ובעצם הפשט של "שני עלים" בזמנם היה שני חלקי העלה. ויתכן לומר מתוך הדברים, שמה שרש"י מצריך שייסדקו עד השדרה, זה מתוך אותה בעיה שמעלה התוספות בבבא קמא, שנדיר מדי למצוא לולב שהעלה העליון שלו לא נחלק כלל.

והנה, אחרי חיפושים מצאתי בספר 'המכתם' על סוכה (בדף כט, על נפרצו העליון) "פר"ש ז"ל הוא העלה העליון שנחלקה שדרתו, זהו לשונו: שני העליון... " ואם כן, מוכח בבירור שיש מי שהבין בדעת רש"י שמדובר בעלה אחד¹⁵. וכן זיכני ה' לראות שבעל ה'כפות תמרים', נסתפק גם הוא בפירוש רש"י הנ"ל, וסיים שלדעתו נראה שמדובר בעלה אחד. (וזה אף על פי שלא פירש לכך שום ראיה או סברא, כל שכן אחרי כל מה שהבאנו כאן).

מתוך כל זה, אף על פי שאין לדברים ראיה מוחלטת, סוף כל סוף נראה שלא ברור האם יש לשיטה המפרשת שתיומת זה שני עלים כפולים יסוד במסורת, או איזה ראשון שברור לנו שסבר שככה הכי נכון להבין את הסוגיה. ועל פי הדברים

15. וכן מצאתי כמעט מפורש בבית הבחירה להמאירי בסוגייתנו שמפרש כך בדעת רש"י: "תיומת זו פירושה גדולי הרבנים ששני עלים העליונים האמצעיים נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עם העלים וקורא לה כן על שהן עומדות מדובקות בראשו של לולב כתאומים כענין יהיו תמים על ראשו ונראה מדבריהם שאם נחלקו האחרים כשר. גדולי הפוסקים כתבו גב הוצא של כל אחת ואחת שמתאמת שני צדי העלה ולמדת שפסול זה הוא בכל העלים", ומכך שכותב "ונראה שאם נחלקו האחרים כשר", ברור שמבין שמדובר במה שמחבר את שני חלקי העלה, ובהמשך מנגד את דבריו לדברי הרמב"ם שכתב שהפסול הוא בכל העליון, ומשמע שמדבר באותו הפסול. ולשונו בבבא קמא: "ותימת זו פרשו גדולי הרבנים אותה הוצא האמצעית שמתאימין בה כל ההוצין".

שראינו נראה לענ"ד ללכת עם ההסבר ברש"י שמדובר בעלה אחד בלבד, אחר שנראה די בבירור שחלק מבעלי התוספות הבינו כך בדעתו ואף יש חיזוקים לכך¹⁶, אך על פי שבמבט ראשון נראה שרש"י מדבר על שני עלים. ונראה שבאמת חלק מהראשונים הבינו ברש"י עצמו שמדבר על שני עלים (כפי שמוכח ברבינו פרץ על הסמ"ק, וכפי שהבין גם הבית יוסף ועוד), ואם כן, יתכן להציע שגם היש מפרשים שמזכיר ר"י הם בעצם אלה שלמדו אחרת את רש"י, אך אין לנו כאן ראשון שמעצמו סובר את הדברים ויש לו ראיות ברורות או סברות התומכות בשיטה זו. (ואילולי כן, נקשה שוב אותה קושיה שהקשנו לעיל, מנין צמח פירוש חדש לנחלקה התימות?)¹⁷

עיון בשיטה הסוברת שהתימות זה העלה האמצעי

שאלות על שיטה זו בפירוש נחלקה התימות: (ג' השאלות הראשונות הן על עצם הטענה שהתימות היא בראש הלולב, ולכן הן בעצם שאלות גם על השיטה שמביא ר"י בשם יש מפרשים שמדובר בשני העלים העליונים) א. מה זה ניטלה התימות, ומה בין זה לנקטם ראשו? (לכאורה, אם התימות היא העלה העליון, או שני העלים העליונים, אזי ניטלה התימות היינו נקטם ראשו) ב. לפי דבריהם למה לא שנו את זה בברייתא המוזכרת לפני כן (בראש העמוד) עם הפסולים של ראש הלולב והשדרה? ג. למה הירושלמי (שהבאנו לעיל) מדמה דין זה של נחלקה התימות לנפרצו עליו? (זה יותר קרוב להיות סעיף בנסדק מאשר בנפרצו עליו), ד. מה בין זה לבין נסדק שהגמרא דנה בו לפני כן? ה. אם פירוש התימות זה השם של מה שמחבר את שני החלקים של העלה, אז למה זה דוקא בעלה האמצעי ולא בכל עלה?

16. א. הלשון נחלקה התימות ולא נפרדה התימות. ב. החיסרון במסורת שתומכת בשיטה זו, בעוד יש מסורות ברורות קודמות לרש"י שהתימות היא מה שמחבר את שני חלקי העלה. ג. רש"י בבבא קמא שמדבר על כף התמר האמצעי העליון. ד. למה רש"י משתמש בלשון "נסדקה השדרה עד העלין שלמטה", ולא נפרדו העלים עד שנסדקה השדרה, ואיך הוא יודע שצריך שתיסדק עד העלים שלמטה מהן דוקא? לפי דברינו, כוונת רש"י לומר שהעלה נסדק עד הבסיס בשדרה שממנו יוצאים כל העלים.

17. וסוף כל סוף, בין כך ובין כך, פירוש זה קשה מכמה כיוונים כמו שהסברנו, וגם הוא ממש דעת מיעוט בראשונים, וגם באחרוני הראשונים ובפוסקים כמעט שלא קיבלו פירוש זה ולא חששו לו.

מבין השאלות הללו, עסקו הראשונים רק ביישוב היחס בין נחלקה התיומת לבין נסדק או נקטם ראשו.

הריטב"א והר"ן¹⁸ דנים מה בין נחלקה התיומת שפסול לבין נסדק שכשר אם לא נעשה כהימניק (כלומר אם לא התפצל ונעשה כשני ראשים הנוטים כל אחד לצד אחר, והימניק הוא כלי של סופרים שראשו מפוצל כך). ושניהם מבינים שנסדק היינו בעלה העליון, שהרי פסול זה נשנה בין פסולי ראש הלולב, לצד נקטם ראשו, ואם כן, הסדק הוא בעלה העליון דוקא. ועל כן, הם מציעים שני פירושים לחלק בין זה לזה. פירוש אחד - שנחלקה היינו ברובו, ונסדק היינו במיעוטו, ונסדק כשר אלא אם כן נעשה כהימניק. ופירוש זה קשה כי אם כן מדוע חילקה הגמרא בלשונה ולא אמרה לעיל "נסדקה התיומת"? ופירוש שני שהם מציעים - שנחלק היינו שנפתח לאורך העלה, ונסדק היינו שנשבר העלה וזה כעין נקטם ראשו, אך כל היכא שאינו תלוי בלולב כמו הימניק אלא מחובר בו יפה - כשר. אך קשה מאד להבין מה זאת אומרת שנסדק לרוחבו, ומה החילוק בזה כהימניק או שלא כהימניק. (וכל זה, לפי דבריהם שודאי שנסדק היינו בעלה העליון דוקא. אבל אם לא מבינים כך, אין קושיה. ולהלן בע"ה נתייחס לגדרי נסדק).

ויש נפקא מינה מדבריהם שאם מתרצים כתירוץ הראשון שנסדק היינו במיעוטו ונחלקה היינו ברובו - הרי שנחלקה מיעוט התיומת - כשר, אם לא שנעשה כהמנק.

לגבי החילוק בין ניטלה התיומת לנקטם ראשו, **תירץ ר"י**¹⁹ ג' תירוצים. תירוץ א. נקטם ראשו זה בכמה מהעלים העליונים ולא רק באמצעי. תירוץ ב. נקטם זה שנחתך וניטלה זה שניטל לגמרי ויש צד שכשניטל לגמרי החיסרון פחות מורגש, והגמרא באה לחדש לי שלא רק בנקטם ראשו פסול אלא אפילו בניטלה כל התיומת. ולענ"ד לתרוץ זה יש לשאול למה לא ניסתה הגמרא ללמוד קודם מנקטם ראשו (שמפורש במשנה)? תירוץ ג. נקטם זה בשני העליון האמצעיים וניטלה זה באחד מהם. ולתירוצים א' וג', יש לשאול מדוע המשנה נקטה את המקרה החמור יותר במובהק - של נקטם ראשו, ולא את המקרה הקל יותר - של ניטלה התיומת. ועל כל פנים לענ"ד שלושת התירוצים אינם מיושבים דיים בפשט הגמרא, אלא שהוכרחו לזה בגלל פירושה לנחלקה התיומת.

18. הריטב"א במיוחס לרשב"א שם (דף לב), והר"ן על הר"ף שם (דף טו בדפי הר"ף).

19. על המשנה, דף כט.

בכמה צריך שתיחלק התיומת כדי לפסול לשיטה זו?

ננסה לברר מהו שיעור החלוקה שבו הלולב נפסל, לפי שיטה זו הסוברת שהתיומת היא העלה האמצעי. בספר **המנהיג** כתב: "ובספרד כמנהג רב סעדיה²⁰ עושין ונחלקה אפי' מעט או נקטעה אפי' מקצתה". אם כן הוא אומר במפורש שהשיעור הוא אפילו במעט, וזה נחשב כפגם מהותי בלולב. וכן נראה שהבין התוספות מסתימת לשון הגאונים בשיעור החלוקה. וכן **הריטב"א**²¹ כתב שראוי להחמיר אפילו בנחלק במיעוטו וטעמו - "ראוי לחוש כשהסדק לארכו שהוא מתרבה בכל שעה כשמנוענו, לפסול אפילו במיעוטו, וכן חוששין בעלי הנפש", וכן מביא הר"ן את דבריו שראוי לחוש.

אולם התוספות בבבא קמא מתקשה בזה, שאם כן - כמעט ואין לולבים כשרים. (אמנם לנו יש כאלה, אבל כנראה שאצלם עד שהיו מגיעים אליהם הלולבים הם כבר היו נפתחים חלקית). ולכן **תוספות מביא את דברי רש"י** שמצריך שיסדק העלה עד שתיפתח השדרה עצמה - דהיינו עד העלים שלמטה ממנו. ודומה לזה לשון תוספות בסוכה - "לא מיירי שנסדקו בראשו עלין שבראש השדרה דכולהו הכי איתנהו אלא כדפירש בקונטרס... ונסדקה השדרה עד העלים שלמטה מהן". ומסתימת לשון הגאונים אפשר להבין שעצם החלוקה בעלה פוסלת, גם בשיעור מועט. ויתכן שמה שהכריח את רש"י לפרש שצריך שתיסדק השדרה זה באמת שכמו שתוספות אמר - ברוב הלולבים שלהם היתה התיומת האמצעית חלוקה, ואם כן הוכרחו להסביר שהפסול הוא כנראה רק בנסדקה השדרה. אמנם, הרב רועי סיטון שליט"א הוסיף סברא לחיזוק שיטה זו שלכאורה מפשט הלשון של נחלקה משמע שנחלקה לחלוטין כלומר עד הסוף ונחשבים כשני חלקים נפרדים²². **רבינו פרץ על הסמ"ק** (מצוה קצ"ג, אות ג) מביא את שתי ההבנות ברש"י, ההבנה שמדובר בשני עלים, וההבנה שמדובר על עלה אחד. ועל האפשרות שזה עלה אחד הוא מוסיף - "מיהו יש מקצתן שעלה האמצעי נחלק בראשו ומ"מ יש להכשירן לפי פי' הקונטרס דפירש... עד למטה מן העלין". ו**תרומת הדשן** (סי' צו) כשנשאל בדיון נחלקה התיומת עונה: "יראה דיש לנהוג כפירוש אחד דרש"י כמו שכתב בסמ"ק דעלה האמצעית שדרכו להיות כפול כשאר עלין נחלקת לשנים, ולא מיקרי נחלקת אלא אם כן נחלקת עד למטה מן העלין", ומביא שדומה לזה כתב גם האור

20. שסובר שהתיומת זה ההוצא העליון.

21. במיוחס לרשב"א.

22. כמו במקומות נוספים בש"ס שמופיע 'נחלקה' (כירה שנחלקה לשתים), 'טבלה שנחלקה לשתים', 'נחלקה העדות'.

זרוע. ועל כן כותב שאפשר להקל לסמוך בזה על פרש"י גם כשהעלה האמצעי נפתח קצת. אם כן מראשונים אלה נראה שכשר כל עוד לא נסדקה השדרה, ונסמכים בזה על שיטת רש"י. ובעצם רש"י הוא המקור והסמך לשיטה המתירה בנחלק העלה בלא שנסדקה השדרה.

הרשב"א כשמביא את דברי רש"י בב"ק שמדובר בכף התמר האמצעי העליון, אומר "נראה דוקא בשנחלק כל גב אותו העלה או רובו שאין נראה שיפסל במעט... שאם כן רוב הלולבים פסולים". ולפי זה הרשב"א מכריע מסברא שצריך רוב עלה. **והמגיד משנה** (הל' לולב פ"ח ה"ד) כותב בסתמא - "לדברי אותן מפרשים אין הפסול אלא ברוב העלה ולא במיעוט", **והמהרש"ל** (ב"ק פ"ט אות ב') מביא את תרומת הדשן, ומסיק שיש לקבל כל הפירושים לנחלקה התיומת, ובענין העלה האמצעי הוא כותב "ומ"מ לא נראה לי להקל עד העלין שלמטה, אלא ברובו, וז"ל המגיד משנה... מכל מקום אין הפסול אלא ברוב העלה ולא במיעוט". ולדבריהם יש לחוש לרוב, ונסמכים בזה על הסברא.

לסיכום, מצאנו שלוש שיטות בדבר: מנהג ספרד על פי הגאונים שבשנחלקה אפילו מעט - פסול, וכן כתבו הריטב"א והר"ן שראוי לחוש לזה. רשב"א בבבא קמא - מצריך שיהיה רוב העלה שלם אבל לא כולו, וכן כתבו המגיד משנה והמהרש"ל. ורש"י בסוכה, וכן מובא בתוספות - שיחלק העלה עד השדרה, וכן הלכו באותה הדרך תרומת הדשן והאור זרוע.

עיון בשיטה הסוברת שהתיומת היא הגב של כל עלה ועלה

בירושלמי מובא²³ "ר' מלוך בשם ריב"ל נחלק המתאים כמי שנפרצו העלין". ומפרש על פי זה הרמב"ן שנפרצו העלין היינו כמו שביאר הראב"ד שנפרצו העלין לאורכן אבל לא באמצען אלא מצידם, ועל זה שאלה הגמרא אצלנו - מה קורה כאשר לא נפרצו מן הצד אלא באמצע - שנחלקה התיומת שלהן, האם גם אז הלולב פסול או שזה כבר לא נחשב כפגם כל כך (אי כנפרצו דמי או כנפרדו דמי). "ובא ר' יהושע בן לוי ואמר כשם שפריצתן של הוצין בדפניהן פוסלת כך חלוקתן בתיומת שלהן פוסלת". ולפי זה הבבלי צריך להתבאר בצורה דומה - כשם שניטלה התיומת פסול (דהיינו שנחתך העלה לאורכו, שזה ממש נפרצו העלין) כך נחלקה התיומת פסול (ולפי זה גם אין הבדל משמעותי בין גירסת הבבלי לגירסת הירושלמי). ומוסיף הרמב"ן - "וכן משמע בהדיא הסוגיא שלנו בגמרא - דאפיסקא

23. הירושלמי בסוכה על המשנה דנן, פ"ג ה"א. והובא לעיל.

דנפרצו עליו בעו לה, דאלמא פסולו מאותו השם הוא, ולא בעו לה אפיסקא דלעיל דנקטם ראשו". לפי זה ברור גם שאין שייכות בין זה לבין נקטם ראשו או נסדק, שפסולים אחרים הם.

ואולם, שאלה אחת נשאלה על שיטה זו, שלכאורה תיומת היינו תיומת אחת מסוימת ולא תיומות רבות. והרא"ש בסוכה (פ"ג סי' ו') עונה על זה - "ולי נראה דלא קשה - נחלק התימות של כל אחד ואחד קאמר", אבל עדין קצת קשה, שסוף כל סוף משמע שמדובר על משהו מסויים דוקא - "התימות", וגם לא אמרו "נחלקה התימות שלהן" שאז היינו יודעים שבאמת יש כאן התייחסות לעלים שעליהם דיברנו קודם. אבל לפי פירוש הראב"ד והרמב"ן נראה לי שלא קשיא כלל, כיון שלא בא לדון בפסול חדש בלולב, אלא הדברים הם ממש המשך - אחרי שאמרנו שנפרצו עליו פסול, בא רב פפא ושואל מה קורה אם העלים לא נפרצו מהצד אלא מהתימות, ולכן שייך שפיר לשאול בלשון יחיד כי הוא מתייחס לאופן החלוקה של נפרצו עליו, ולא בא לבאר את מצב הלולב בכללותו.

מתוך הדברים שאמרנו כאן (וכן מהראיות שהבאנו לעיל לתמוך בשיטת הראב"ד לגבי נפרצו עליו), נראה לעניות דעתי ששיטה זו, המפרשת שהתימות היא גב כל עלה ועלה, היא המיושבת שבכל השיטות. וברצוני להוסיף שהשיטה שמדובר בעלה אחד יש בה קצת תימה, כי סוף כל סוף - אם שם תיומת זה מה שמחבר את חלקי העלה כמו שאומרים כל הראשונים האוחזים בשיטה, מנא לן שמדובר דוקא בעלה האמצעי? ושמה ידעו שתיומת זה החיבור בין העלים, אבל התקשו לפרש שמדובר על כל העלין, כיון שהגמרא נקטה בלשון יחיד, ולכן פירשו שמדובר בהוצא העליון דווקא. אבל אחר שראינו שאין בזה קושיא - כבר אין צורך לדחוק שמדובר בעלה העליון, ואפשר להסביר שמדובר בתימות של כל עלה ועלה.

הכרעות הראשונים והאחרונים בסוגיה

דברי הפוסקים בנפרצו עליו

בנפרצו עליו הבאנו כמה פירושים: א. נחתכו לגמרי. ב. נשברו ועדין תלויים בשדרה. ג. נחלק כל עלה לשנים. ד. נחלקו העלין לאורכן.

בנחתכו לגמרי - פשיטא שכולם יודו לדינא שפסול. בנשברו ועדין תלויים בשדרה - לכאורה נראה שלולב זה נוטה לפסול, וכן למד הרמב"ן בק"ו מחרות. אך הראב"ד חילק בין נחתכו ברובן לנחתכו במיעוטן. נחלקו העלין לאורכן תלוי גם במה יסברו בפירוש התימות, ויש לדון האם גם הראשונים שסוברים שהתימות היא העלה האמצעי יודו שהכא דמי לנפרצו ולא לנפרדו (ובפשטות אני מבין שאין

סיבה שהראשונים יבדילו בזה בין נחלקו לשנים באמצען לנחלקו ממקום אחר, שהנראה מדברי הראב"ד שנחלקו באמצען שאינו ניכר כל כך קל יותר מאשר נחלקו במקום אחר, ולכן אם יפסלו בזה יפסלו בזה).

ואם כן יוצא שהשאלה העיקרית היא האם כולם יודו בנחתכו העלין לאורכן שפסול. והשו"ע בסימן תרמ"ה סעיפים א' וב' כתב כלשון הרמב"ם ממש: "לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות כשר אפילו לא אגדו, נפרצו עליו והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החריות- פסול"²⁴... ובסעיף ג' פוסק כדברי הרמב"ם בנחלקה התיומת - ואם כן יוצא שמודה שבנחתכו העלין לאורכן פסול, ולא יחלוק בזה על שיטת הראב"ד, אף כי בפירוש הגמרא פירש כרמב"ם. ואמנם הרמ"א שם מוסיף שיש מפרשים שנחלקה התיומת זה בעלה האמצעי דווקא והכי נוהגין, אך יש להסתפק האם כתב זה להחמיר או גם להקל. והנראה לענ"ד שלהחמיר בא.

ועל כל פנים נראה שיש טעם לחשוש, אחר שראינו שגם הדעת נוטה שמסתבר מאד לפרש בסוגיה שזה נפרצו עליו, עד שכתבו כמה מהראשונים (הרמב"ן, העיטור, הרשב"א והר"ן) שצריך להכריע בסוגיה זו כדעת הראב"ד. ורבים מאד מהראשונים פסלו בזה. ועוד שמכל מקום ודאי אין זה לולב נאה, והשאלה היא רק עד כמה הוא נחשב גרוע.

כמו כן יש לסייג שאין לקחת לולב שנפרדו עליו והתחילו להתקשות, שאז אין לו דין כפות, ו'חרות' שמו, וגם זה כנראה כלול בדברי הרמב"ם "נפרצו עליו והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החריות פסול", ובעצם הרמב"ם כלל בין שנפרצו שזה באופן לא טבעי, ובין שנפתח הלולב באופן טבעי שזה חרות. ודבר זה מוסכם על כולם.²⁵

דברי הפוסקים בנחלקה התיומת

בנחלקה התיומת ראינו שלושה פירושים: א. שמדובר בשני העלים האמצעיים. ב. שמדובר בעלה האמצעי. ג. שמדובר בכל עלה ועלה.

24. ומוסיף הרמ"א שם: "וכל זה ברוב עלין אבל אם מיעוט עלין נעשו כך ושאר עלין נשאר ועדיין הלולב נשאר מכוסה בעלין - כשר (ר"ן פרק לולב הגזול)" (וזה מדין אופתא שמופיע בגמרא בהמשך, שלולב צריך להיות מכוסה בעלין).

25. ובתוספתא בפ"ב ה"ז: "לולב העשוי כמין חרות או שנפרצו רוב עלי פסול". ולכן נראה שאי אפשר להסביר שזה היינו הך, אלא שכנראה חרות זה באופן טבעי ואף על פי ששלם, ונפרצו עליו זה באופן לא טבעי ואף על פי שאפשר לכופתו ולאוגדם עם השדרה.

לפירוש הראשון לא ראיתי כל כך מי שאומר לחשוש, מלבד המהרש"ל שאומר שיש לחוש לכל השיטות. ומ"מ ראינו שהשיטה קשה ולא ברורה.

אם כן, נשאר שני הפירושים המסבירים שתימות זה החיבור בגב העלה, אך חולקים האם הפסול נאמר בנחלק העלה האמצעי או בנחלקו רוב העליון. כמו כן נזכיר שלגבי הפירוש שהתימות היא העלה האמצעי נסתפקו לגבי השיעור שבו יש לפסול. כפי שראינו לעיל, מהגאונים נראה שמדובר אפילו במיעוט, וכן ראו לחוש לכך הריטב"א והר"ן כיון שסופו להחלק וכחלוק דמי. מההולכים בעקבות רש"י נראה שהשיעור הוא שיחלק עד השדרה (וכן הכריעו תרומת הדשן והאור זרוע), וכמה ראשונים (רשב"א, מגיד משנה והמהרש"ל) אמרו מסברא שצריך רוב.

השו"ע (סימן תרמ"ה סעיף ג') הלך בזה בעקבות הרמב"ם והר"ף שהסבירו שמדובר ברוב עלים, ואין קשר לעלה האמצעי. וכן בבית יוסף (שם, ד"ה נחלקה התימות) נראה שנוטה גם שזו הדעה העיקרית שמביא שם את דעת הרמב"ם והר"ף, ואחר כך אומר שהרא"ש הביא את הדעות השונות אך לא הכריע ביניהן, ומסיים - "והרב המגיד כתב יש מי שפירש נחלקה התימות פסולה העלה [האמצעי] העליון שבכולן וכבר הכריע הרמב"ן מן הירושלמי (פ"ג ה"א) שהוא כפי' ההלכות ורבינו". וכן כתב **המאמר מרדכי** (סימן תרמ"ה ס"ק ד') שמה שיש מחמירים אם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה פסול - הנה באמת לדעת רוב הפוסקים אין חשש איסור בזה. ומוסיף: "ונלענ"ד שמאחר שמרן פסק כדברי הר"ף והרמב"ם אין חשש איסור בדבר ואין להקפיד כ"כ אפילו על צד חומרא".

אבל **הדרכי משה** כותב (סי' תרמה): "במקום דאפשר למצוה מן המובחר יהדר אחר אחד שלא נחלק כלל כמו שכתבו הר"ן והמגיד משנה, מיהו המנהג כתרומת הדשן", וכן כתב על השו"ע: "ויש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה מקרי נחלקה התימות ופסול והכי נוהגין (תרומת הדשן). מיהו לכתחלה מצוה מן המובחר נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת". אם כן הרמ"א מכריע כתרומת הדשן לסמוך על פירוש רש"י שהפסול הוא בנחלקה עד השדרה, ולמצוה מן המובחר - יטול לולב שלם, והדר הוא לו. **הגר"א** לעומת זאת כתב שאין כלל טעם לחוש לדברי המחמירים בנסדק קצת, אבל כן יש לחוש לדינא לדעת הסוברים שהפסול הוא ברוב עלה.

בעקבות זאת **המשנה ברורה** כותב שאם יש לולב סגור לחלוטין - יותר טוב לברך עליו משום 'מהיות טוב...' אבל מדינא אין לחוש לעלה האמצעי כל זמן שלא נחלק רובו. וכן **בחזון עובדיה** (הלכות לולב סעיפים ג', ו') כתב להחמיר כשני

הפירושים, והכריע לחשוש לרוב ולא למיעוט, ונראה שראה ללכת בזה לחומרא, מצד החשש שיש סיעה שלמה של ראשונים שהחמירו בזה.

נספח - דין לולב הסדוק

הגמרא במסכת סוכה (לא ע"ב - לב ע"א) מביאה על מה שאמרה המשנה 'נקטם ראשו פסול' - אמר רב הונא לא שנו אלא נקטם אבל נסדק כשר. ומקשה על זה מברייתא שלולב הסדוק פסול, ועונה רב פפא שהלולב הפסול היינו דעביד כי הימניק, ופירוש הדבר שעשוי ככלי של סופרים שיש לו שני ראשים מפוצלים זה מזה. ועל כן נראה שהפסול בזה הוא לא בסדק קל, אלא דוקא כשנראה הסדק באופן ברור עד שהלולב נראה כחלוק לשנים על ידו.

וזה לשון רש"י: "לאו שנסדקו ראשי עלין או שדרה, אלא דעביד כי הימניק... כך גדל הלולב כמין שתי שדראות מחצית עלין לכאן ומחצית עלין לכאן". וקצת נראה מרש"י שמבין שזה דוקא בלולב שהוא כך מברייתו, שבלולב רגיל לא מצוי שיחלק כל כך שסוף כל סוף גם אם נסדק עדיין דרכו שעליו יעלו בו כאחד, אבל פה מדובר בלולב סדוק מברייתו שיש לו כמין שתי שדראות. (ואולי חיזוק לדבר ממה שרב הונא אמר שנסדק כשר - לעומת נקטם ראשו, היינו שמדבר שהראש נסדק, אבל הברייתא דיברה בלולב סדוק - שכל הלולב חל עליו שם סדוק). וכן עוד ראשונים כתבו כרש"י.

ובלשון הרמב"ם נראה שלא מדובר שגדל כך מברייתו אלא שנסדק לאחר מכן, וזה לשונו "נסדק... אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו כשנים פסול". אם כן מכל מקום הוא מצריך שיפתח הרבה ויתרחקו הסדקים. ואינני יודע מה השיעור בזה, אבל עוד ראשונים כתבו כעין דבריו: "שפתוח הרבה" (הרא"ה), "שפתוח הרבה מלמעלה" (ר' ירוחם), וכן על זה הדרך. משמע שפתוח הרבה, ומשמע שצריך שתהיה הפתיחה בולטת ולא רגילה, שבפתיחה רגילה אינו כהימניק.

אולם **הריטב"א** ו**הר"ן** שראינו לעיל הציעו פירוש שנחלקה התיומת זה ברובו,

ונסדק היינו במיעוטו- ושם אם נפתח בצורה בולטת דהיינו כהימניק - פסול.

והשולחן ערוך פסק בזה כלשון הרמב"ם, **והרמ"א** הוסיף "ואפילו לא נחלקה התיומה העליונה בענין שיפסל הלולב מכח נחלקה התיומת", ומשמע שבא לרבות את הפסול שהזכיר הר"ן שיכול להחשב נסדק גם במיעוטו, וזה בעקבות פירוש הרמ"א בנחלקה התיומת שהיינו העלה האמצעי, ולכן צריך להסביר שנחלקה היינו ברובו ונסדק היינו במיעוטו.

ומכל מקום כיון שמדובר פה על פסול שקיים רק כאשר הלולב נפתח בצורה חריגה - כהימניק, יתכן לומר שגם השו"ע יודה אף אם נסדק מעט אבל בכל זאת התעקם ונפתח הרבה, נחשב כאילו נפגם ראש הלולב, ומן הראוי להמנע מזה.

סיכום הפסולים והכשרים לשיטות השונות

המצבים השונים של הלולב שבהם דנו הם:

לולב שעליו נפתחו ועדין מחוברים בשדרה ועומדים כלפי מעלה כברייתן, ולא התחילו להתקשות וניתן לכופתם ולאוגדם עם השדרה - זהו נפרדו עליו, ואין מי שפוסל בו.

לולב ששני עליו האמצעיים היו דבוקים זה בזה ונפרדו, אם לא נסדקה השדרה - נראה שאין ה"א לפסול וזה בכלל נפרדו עליו. ואם נסדקה השדרה - כתב בזה המהרש"ל להחמיר כהבנה הראשונה של רבינו פרץ ברש"י לפסול משום נחלקה התיומת. ועל כל פנים נראה שרוב הראשונים דחו פירוש זה, ואם לא פסול משום נסדק או משום נפרצו העלין- אין צורך לחוש בזה לנחלקה התיומת. אף על פי שאם יכול בקלות למצוא לולב אחר מן הסתם נאמר בזה מהיות טוב וכו', וסוף כל סוף אין נאה להשתמש בלולב שנסדקה שדרתו.

לולב שעליו נחתכו מן השדרה, אפילו באופן חלקי והן מדולדלין בה - פסול משום נפרצו עליו. (והראב"ד מכשיר אם העלה נחתך רק במיעוט, אך הרמב"ן כתב לסתור דבריו מחרות, וכן השיטה העיקרית). והר"ן כתב לפסול גם לולב שנחתכו מיעוט עליו אך אינם חופים את השדרה, והדבר מסתבר ולא מצינו בו מחלוקת.

לולב שעליו לא נחתכו אך נפתחו ואינם פונים מעלה, וכבר קשה לכופתם - נראה שכולם יודו שפסול משום חרות.

לולב שעליו נחתכו לאורכן באמצען, לדעת הרמב"ם והר"ף והשו"ע - פסול משום נחלקה התיומת, ולדעת תוספות משום נפרצו עליו. ולדעת הראב"ד והרמב"ן וסיעתו - היינו נחלקה התיומת, ונחלקה התיומת זה סעיף משום נפרצו עליו, וכן משמע בירושלמי. ונראה שהפסול הוא ברוב עלין. ונראה שגם הרמ"א לא דחה שיטה זו אלא רק בא להחמיר שאפילו נחלקה רק בעלה האמצעי כבר נפסל הלולב, ואם כן גם לשיטתו נראה לענ"ד שמסתבר לפסול בזה.

לולב שרוב עליו נחתכו לאורכן שלא במקום התיומת - הראב"ד והרמב"ן וסיעתם פוסלים משום נפרצו עליו, וגם לשאר הראשונים נראה שיש לחוש לזה.

לולב שהעלה העליון שלו נסדק במיעוטו - הר"ן מביא שיטה החוששת בזה לנחלקה התיומת, ולא נתקבלו דבריו לדינא, אך הרמ"א כתב לחשוש בזה למצוה מן המובחר, והגר"א כתב שאין צורך לחשוש כלל, והמשנה ברורה כתב שאם יכול להשיג בקל - מהיות טוב אל תקרא רע.

לולב שהעלה העליון שלו נסדק ברובו - הרשב"א ועוד ראשונים כתבו שפסול משום נחלקה התיומת, והגר"א פסק לחוש לשיטתם לדינא. אך ברמ"א נראה שאינו חושש לשיטתם לדינא כי אם למצוה מן המובחר, וסומך בזה על תרה"ד ועוד שסמכו על דברי רש"י שמכשיר אם לא נסדקה השדרה.

לולב שהעלה העליון שלו נסדק עד השדרה - הרבה ראשונים פסלו בזה משום נחלקה התיומת, ורוב האחרונים חששו לפירוש זה. אך לשיטת הרמב"ם והרי"ף, וכן לסייעת הראב"ד, אין בזה פסול אם לא נעשה כהימנך, וכדבריהם פסק השו"ע. לולב שהעלה העליון שלו נסדק ונפתח הרבה עד שנראה כשנים (ונראה מחלק מהראשונים וגם מסברא, שגם אם נסדק בין העלים ונעשה כשנים) - נראה שכולם מודים בזה שפסול משום סדוק שנעשה כהימנך. וברש"י יתכן להסביר שדוקא כשהיה כך מתחילת ברייתו, אבל על כך פנים יתכן שיחשוש בזה גם כן שכבר אינו הדר. (אם כי לכאורה לפי ביאורנו בדבריו שקרא לעלה העליון 'שני העלים האמצעיים', נראה שזה היה המצב הנורמלי מבחינתו, והפסול הוא רק כאשר נסדק עד השדרה - כלומר עד העליון שלמטה ממנו).

לולב למצוה מן המובחר

אף על פי שנפרדו עליו כשר, כתבו רבים מהראשונים והאחרונים שמצוה מן המובחר בלולב שאין עליו פרודות לגמרי. וזה לשון הרמב"ם (הלכות שופר סוכה ולולב פ"ז ה"א): "כפות תמרים האמורות בתורה הן חריות של דקל כשיצמחו קודם שיתפרדו העלין לכאן ולכאן אלא כשיהיה כמו שרביט והוא הנקרא לולב", וזה מפני שצריך שיהיה הלולב כפות, כפי שמסבירה הגמרא בדף לב ע"א. וכן כתב בחזון עובדיה שבלולב שהחלו עליו להיפתח - אף על פי שכשר בלא אגד, לכתחילה מצווה לאוגדו. והגר"א הוסיף שאפשר לדייק מהמשנה מזה שאמרו נפרדו עליו כשר - משמע שכשר בדיעבד ולא לכתחילה. אם כי אין לימוד זה מוכרח. ועל כן נראה ברור שלכתחילה ראוי לקחת לולב שלם שעליו כפותים כשרביט, או אפילו אינם כפותים ממש - על כל פנים שלא יהיו עלים שנפרדו, וכן ראוי לאגוד את העלים בכל לולב שעליו פרודים, והדר הוא לו. וכן נראה שגם בכל הדברים

שדיברנו לעיל בנחלקו העלים באופנים שונים - ראוי לכתחילה לקחת לולב נאה
שלא נעשה בו דבר מזה.

